



# doğru'nun hükümdarı

ABDÜLHAMİD EL KATİB

ANTİK

# DOĐU'NUN HÜKÜMDARI

ANTİK DÜNYA KLASİKLERİ  
Kasım 2017

I. BÖLÜM  
SİYASET BİLİMİ

# A-REALİZM VE ÜTOPYA KISKACINDA SİYASET TEORİSİ

## I-Batı'da Siyaset Teorileri

Batı'da devlet ile ilgili yazılar çok zengin bir geçmişe sahiptir. Tarih boyunca Batı dünyasında pek çok düşünür devlet ve devlet adamının özellikleri ile ilgilenmiştir. Eflatun (ö. M.Ö.347), monarşi ve aristokrasi kuramının en önemli temsilcisi ve demokratik yaşama biçiminin en yıkıcı eleştiricisi olarak *Devlet* (bazı kaynaklarda *Cumhuriyet* olarak geçer) adlı kitabını kaleme almıştır. Onun bize düşündürdükleri, insanoğlunun gelişiminde demokratik deneyimin süresinin son derece kısa olduğudur. Demokratik hayattan habersiz geçirilen zaman, demokrasinin yürürlükte olduğu zamanla karşılaştırılacak olursa bu dönem gökdelenin üzerinde bir posta pulu gibidir sadece.<sup>6</sup>

Antik dönemde Eflatun dışında Aristoteles, Polybius, Çiçero, Epiktetus, Marcus Aurelius, bu konuda düşünce ortaya koyanlar arasında ilk akla gelenlerdir. Liste, zaman ilerledikçe uzayıp gider. Salisburyli John, Aquinumlu Thomas, Dante, Padualı Marsilio, Bodin, Hobbes, Locke, Montesquieu, Rousseau, Burke, Bentham....

Bu listeye çok farklı alanlardan simaları da eklemek mümkündür. Psikanalizmin babası Sigmund Freud *Medeniyet ve Rahatsızlıkları* adlı eseriyle listeye girmeyi hak etmektedir. Martin Luther de *Din Dışı Otorite: Ona Nereye Kadar İtaat Etmelidir?* adlı kitabında hükümet ve yönetilenler arasındaki ilişkiler konusundaki düşüncelerini açık ve

6 William Ebenstain, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, çev. İsmet Özel, Şule Yayınları, İstanbul, 2005, s. 21.

sistematik olarak aktarır.<sup>7</sup> Listeye John Stuart Mill, G. W. F. Hegel, Karl Marx, Herbert Spencer, John Maynard Keynes de eklenmelidir.

Her bir düşünürün devlet yönetimi ile ilgili farklı görüşleri vardır. Hegel (ö. 1831), kuvveti-devleti, ahlakla özdeşleştirerek Machiavelli (Makyavel)'den daha ileri gider. O bir başka deyişle kuvveti kutsamaktadır.<sup>8</sup> Marx (ö. 1883) ve Engels (ö. 1895) devrimcidirler. Bodin ise savaştan nefret eder. Çünkü savaş ister maddî rahatlık, isterse ruhî yükselme temin ettiği düşünülün, insanoğlu üzerinde yıkıcı tesirlerde bulunur.<sup>9</sup>

Hobbes (ö. 1679) dünyevî iktidarla ruhânî iktidarı birbirinden ayırt etmez ve kilise ile devleti özdeşleştiren bir monarşi fikrini savunur.<sup>10</sup>

Locke (ö. 1704) modern ampirizmin temeli sayılan baş felsefi eseri *İnsan Zihni Üzerine Bir Deneme* adlı kitabının önsözünde “Bu kitabın amacı; Büyük Muhyimiz, Kralımız William’ın tahtını kurmak ve kendi adil ve tabii haklarını seven İngiltere halkını dünya önünde mazur göstermektir” kaydını düşer.<sup>11</sup> Locke’a göre, tabii haldeki hayat, Hobbes’un zannettiği gibi bir vahşet ve yırtıcılık hali değildir. Ama onu mükemmel bir hayat tarzı saymak da doğru değildir. Tabii hayatın kötü taraflarını engellemek için insan bir sosyal devlet kurmuştur.<sup>12</sup>

7 Luther’in *iki düzen doktrini*’ne göre bütün insanlar iki kategoriye ayrılır. Bir yanda Tanrının krallığına mensup olanlar, yani Mesih’e gerçekten inanıp ona teslim olanlar, diğer yanda dünyanın krallığına mensup kişiler, yani Hıristiyan olmayanlar. Bu arada Luther’in iki düzen doktrini Saint Augustinus’un savunduğu *düzen doktrini*’ne de benzer. Luther’in devlet hakkındaki görüşleri ve özgürlükçü olup olmadığı tartışma konusu yapılmıştır. Bkz. Ruhattin Yazoğlu, “Martin Luther ve Thomas Hobbes’ta Din-Devlet İlişkisi”, *Ekev*, Erzurum, sayı; 2, 2001, s. 225-226, 227.

8 Ebenstain, *a.g.e.*, s. 328.

9 Ebenstain, *a.g.e.*, s. 197

10 Thomas Hobbes, *Leviathan*, çev. Semih Lim, İstanbul, 1993, s. 325.

11 Ebenstain, *a.g.e.*, s. 221.

12 Paul Hazard, *Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme*, çev. Erol Güngör, Tur Yay., İstanbul, 1981, s. 290.

“Katolisizm sonrası Avrupa, antik Polis (şehir devlet) sisteminin yeniden inşasıdır. Avrupa toplumsal yapısı Polis-Cosmopolis gerilimine dayanmaktadır. Gelişmiş kapitalist sistemler, ‘polis’i; çöküş ekonomileri, ‘cosmopolis’i idealize etmiştir. Bodin, Hobbes, Bossuet, Sieyes, Burke, Nuguste, Comte, Fichte, Hegel, Saint-Simon, Lenin çizgisi Polis sistemi için denenmiş teorilerdir. Locke, Montesquieu, Rousseau, Babeuf, Constant, Fourier, Owen, Proudhon, Marx cosmopoliter sistem için ürün vermişlerdir. İlk kategori ahlak üzerine, ikinci kategori iman üzerine temellenmiştir. Bir başka deyişle bu son kategori ırk, din, dil değil; aidiyet teorisidir. Avrupa’nın Judeo-Christ ‘ini (ahlak-iman çatışması) temel alan dinamiklerinin aksine İslam, polis-cosmopolis çatışmasını zaruri kılacak uygarlık algılaması içinde olmamıştır. İslam, toplumları insanların tabanda yayıldıkları ve tepe noktasına varmak için yarıştıkları piramidal yapıda değil, insanları iman-ahlak bütünlüğü içinde Kâbe misali kübik yapıda görmüştür.”<sup>13</sup>

Batı’da Machiavelli (Makyavel) (ö. 1527) ile krallara öğüt literatürü diğer devlet yazılarından göreceli olarak ayrılmıştır. Machiavelli, Mediciler’den Lorenzo’ya ithaf ettiği *Hükümdar* adlı kitabında devlet yönetimine ilişkin öğütlerini sıralamadan evvel incelikli bir giriş yapmak ihtiyacını duymuştur. Kendisi gibi sıradan birinin yüce bir krala tavsiyede bulunması ilk bakışta yadırganır şeydir doğrusu. Fakat Machiavelli durumu şöyle izah etmektedir: “*Ressamlar manzara resimleri çizmek istediklerinde tepelerin ve dağların görkemini kavramak amacıyla ovalara yerleştikleri gibi, ovaları resmetmek için de yüksek bölgelere çıkarlar. Aynı bunun gibi, halkların doğasını kavramak için birinin hükümdar olması gerekir ve hükümdarların doğasını anlamak için de birileri halk olmalıdır.*”<sup>14</sup>

13 Murat Mergen, “Umranın Altı Şartı-Ahlak Siyasetinin Karakteri”, *İslamiyat*, c.VI, Ankara, 2003, sayı: 1, s. 96.

14 Niccolo Machiavelli, *Hükümdar*, Şule Yayınları, 2003, s. 24.

Gerçi Machiavelli'in kitabını kendisine ithaf ettiği Lorenzo'nun, dönemin politik atmosferi içinde bu kitabı büyük olasılıkla okumamış olduğu söylenir. Fakat zamanla kitap o kadar popüler olmuştur ki, kaderin garip bir cilvesiyle yine İtalya'da bir başka devlet adamı Mussolini'nin önsözü ile basılmıştır bile.

Şunu da belirtmek gerekir, Machiavelli'in insanı; iki yüzlü, kötü, nankör, hemen hemen ahlakî değerlerden bütünüyle yoksun, çıkarına ve maddeye düşkün bir yaratıktır. Machiavelli'e göre halk sömürülecek, ezilecek bir yığındır.<sup>15</sup>

Machiavelli, kitabını Katolisizm'in yıkılışına ve sermayenin el değiştirmesine dayalı sosyal değişimi fark ederek hazırlamıştır. Onun yaşadığı dönem, keşifler, Endülüs'ün yıkılışı, Müslüman ve Yahudi cemaatlerin Avrupa'dan çıkarılışı, millî kiliselerin kuruluşu, sömürgecilik gibi faktörler nedeniyle sınıf modelinin değiştiği bir dönemdir.<sup>16</sup>

Machiavelli öncesi Hıristiyan siyaset teorisinin en az Machiavelli'inki kadar şiddet unsurları içerdiğini söylemek gerekir. İncil'de Hazreti İsa'ya atfedilen "Sezar'ın hakkı Sezar'a, Tanrı'nın hakkı Tanrı'ya" sözü<sup>17</sup> ilk bakışta siyaset ve din ayrımı yapıyormuş gibi görünmekle beraber, aslında Hıristiyan dindarların Pagan Roma'ya karşı ihtiyatı elden bırakmamalarını temin için söylenmiş bir sözdür. Hıristiyanlık'ta İsa'nın cismânî varlığı olarak görülen kilise, özellikle Hıristiyanlığın Roma'nın resmî dini yapıldığı 380 yılındaki Grati-anus Fermanı'ndan sonra hiç de siyaset dışı kalmamış, Engizisyon mahkemeleri ve Haçlı seferleriyle Kudüs'ün yağmalanması gibi olayların mimarı olarak, İsevî siyasetin şiddete içkin olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuştur.<sup>18</sup>

15 Aydın Kezer, *Türk ve Batı Kültüründe Siyaset Kuramı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1987, s. 27, 31.

16 Mergen, a.g.m., s. 95

17 Matta, 22/21; Markos, 12/17; Luca, 20/25.

18 Saint Augustinus'un savunduğu *düzen doktrini*, Luther'in *iki düzen doktrini* kilisenin dünyevi otorite çabalarının farklı biçimleridir.

## II-İSLAM'DA SİYASET TEORİSİNİ ARALAYAN YAZILARIN KARAKTERİNE DAİR BİRKAÇ NOT

Devlet yönetiminin inceliklerine dair araştırma yapma geleneği İslam kültürü içerisinde de bağımsız bir tarz olarak tebarüz etmiştir. “İslamiyet, Arap coğrafyasının dışına çıktıktan sonra Ortadoğu’da Hıristiyan Roma ve ateşgede İran kültürleriyle karşılaşmıştır. Bu iki kültür Emevi (661-750) ve Abbasi (750-1258) döneminde, İslamî hakimiyet anlayışına yansımış, daha sonra da Türklere geçmiştir. Değişik zaman ve coğrafyalarda, İslam’ın siyasi geleneğine etkide bulunan veya başka uygarlıkların etkisini üzerinde taşıyan *Kelile ve Dimne*, *Kâbusname*, *Siyasetname*, *Kutadgu Bilig* ve *el-Ahkâmü’s-Sultâniyye* gibi Hint, İran, Türk ve Arap kökenli zengin bir siyaset literatürü ortaya çıkmıştır.”<sup>19</sup>

İslam siyaset yazılarının dayandığı dogmatik temeli anlamak için Kur’an ve hadise bakmak gerekir. Enfâl, *Berâe (Tevbe)* ve Muhammed sureleri gibi sureler neredeyse bütün olarak siyaset ve askerî stratejiye hasredilmişlerdir. Fakat bu, inanç boyutunu atlamadan olmuştur. Bu bağlamda Hazreti Peygamber’e atfedilen bir hadis “din ile iktidar kardeştir” demektedir.<sup>20</sup> Bu hadis devlet başkanının

19 Mustafa Aklan, “Max Weberci Nazariyeye Göre Osmanlılarda Hakimiyet Anlayışı”, *Ekev*, sayı: 21, Erzurum, 2004, s. 159. Ayrıca bkz. Halil İnalıcık, “Kutadgu Bilig’de Türk ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri”, *Reşid Rahmeti Arat İçin*, Ankara, 1976, s. 259-276; Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. yüzyıllar)*, İstanbul, 1999, Numune Matbaası, s. 77.

20 Erwin I. J. Rosenthal, *Ortaçağ’da İslam Siyaset Düşüncesi*, çev. Ali Çaksu, İstanbul, 1996, İz Yayınları, s. 58.